

ECONOMIC ANALYSIS OF THE ACTIVITY OF SMALL BUSINESS SUBJECTS IN NAMANGAN REGION

Alimatova Shoxsanam,
Namangan Institute of Engineering and Technology, Department of Marketing

Abstract:

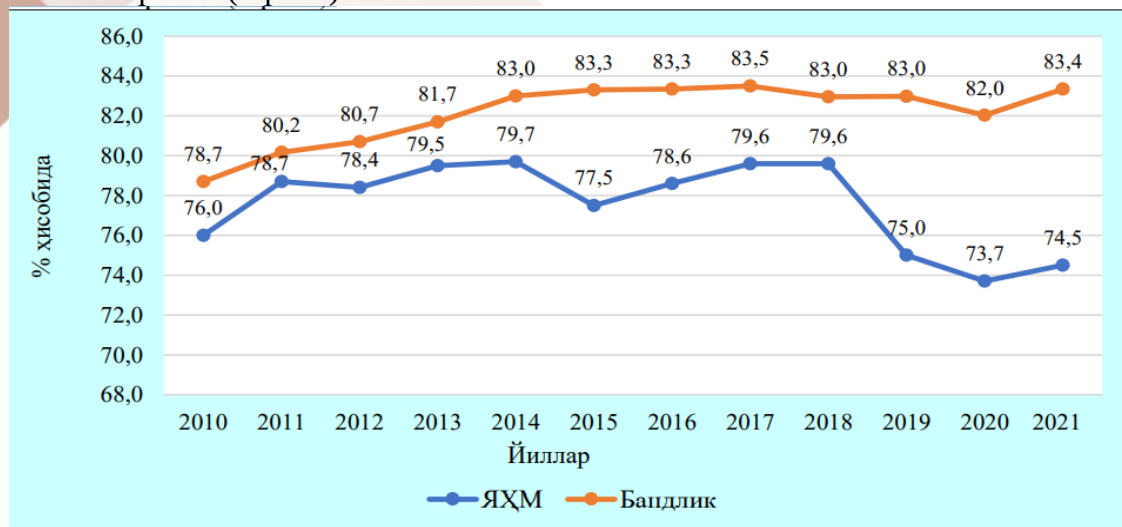
This article discusses the concept of the formation of competitiveness of small businesses and its essence, as well as the concept of Competitiveness, about such aspects as competitive advantage, price competition, strategic management and other historical and sociocultural aspects, and Competitiveness, as well as an independent variable, intermediate a variable depending on the approach in the study or considered as a completely dependent variable, consisting of different heterogeneous factors depending on the field of activity, and the competitiveness of small and medium-sized hotels in the hotel sector, a comparison is presented with their competitors in terms of price, quality of service, gross margin, planning and achieving business goals.

Keywords: small business, competition, competitive advantages, entrepreneurship, tax and financial credit system, small business, small business and private business, employment, industry.

Мамлакат иқтисодиётида муҳим ўрин эгаллаган кичик бизнес субъектларнинг рақобатбардошлигига таъсир этувчи омилларни ўрганиш бўйича тадқиқотлар сўнгги йилларда сезиларли даражада ошди. Robinson таъкидлаганидек, кичик бизнес субъектларнинг рақобатбардошлигини баҳолаш кенгроқ ўзаро ҳамкорликда ёки уни бизнес муҳитининг доимий ўзгаришида кўриб чиқиш ва капитал манбаларига кириш қobiliяти ҳамда унинг ички имкониятларини ҳисобга олиш керак[1]. Шуниси эътиборга лойиқки, рақобатдош устунликка эришиш учун ички ресурслар ташқи омилларга қараганда муҳимроқ роль ўйнайди[2]. Мавзу доирасидан келиб чиққан ҳолда, маълумотлар ишончилиги ҳамда тажрибаларга суяниб ушбу тадқиқотда кўпроқ Портернинг корхона рақобатбардошлиги ва рақобатдош устунлик назариясига асосланади. Корхоналарнинг рақобатбардошлиги бўйича Концептуал ва эмпирик тадқиқотларни ривожлантириш учун Портернинг рақобатбардошлик ва рақобатбардош устунлик назарияси нуқтаи назаридан кўплаб тадқиқотлар олиб борилган. Ўз назариясини ишлаб чиқишда Портер қуйидаги фикрлардан бошлайди[3]: - рақобатнинг табиати ва рақобатдош устунлик манбалари тармоқлар ўртасида ва ҳатто бир хил саноат сегментлари ўртасида жуда фарқ қилади ва бу маълум бир мамлакат саноатининг маълум бир тармоғи доирасида рақобатдош устунликни олишга таъсир қилиши мумкин; - рақобатнинг глобаллашуви ва трансмиллий компанияларнинг пайдо бўлиши маълум бир мамлакатнинг рақобатдош устунликка эга бўлиш таъсирини бартараф этмайди балки, у келиб чиққан мамлакат ёки қабул қилувчи мамлакат бўладими компания учун турли рақобатдош устунликларни таклиф қилиши мумкин. Бу борада

Schumpeter “рақобатбардошлик динамик характерга эга”[4] -деб таъкидлайди. Инновациялар ушбу доимий ўзгаришда етакчи куч ролини ўйнайди ва бозордан четлаштирилмаслик учун инвестиция қиладиган компанияларни белгилайди[5]. Рақобат устунликларини қўлга киритиш ва қўллаб-қувватлаш учун касбий тайёргарликни яхшилашда ишчи-ходимларнинг индивидуал мотивацияси муҳим аҳамиятга эга. Рақобат устунликларини қўлга киритиш ва қўллаб-қувватлаш ички бозорда ҳақиқий ҳамда кучли рақобат мавжудлиги билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, бу кичик бизнес субъектларни бозорда янги маҳсулотларни илгари суриш ва ўсишни рағбатлантириш учун янги бозорларни очишга ундайди. Замонавий шароитда кичик тадбиркорликнинг шаклланиши ва ривожланишининг моҳиятини ўрганишнинг қонуний асоси бу ҳодисани категорик даражада ўрганишнинг назарий, илмий жиҳатдан аниқланган усулларига асосланган ҳудудий иқтисодий сиёсатга яхлит ёндашувни бозор иқтисодиётининг дастлабки тоифаларига нисбатан ишлаб чиқиш ва такомиллаштиришдир. Тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларнинг мавжуд эмаслиги фикримизча, давлат томонидан тартибга солиш механизмларининг номукамаллигида, хусусан: солиқ ва молия-кредит тизимининг бугунги кун талабларига жавоб бермаслиги, нархларни давлат томонидан тартибга солишнинг номукамаллиги, марказ ва ҳудудлар ўртасида солиқ тўловларини қайта тақсимлашдаги номутаносиблик ва бошқалардан деб қараш лозим. Ҳеч бир тадбиркор бир неча йил кетма-кет зарар кўриб ишламайди. Шу билан бирга, янги технологиялар ва бозорларнинг ривожланиши бугунги кунда Наманган вилоятида, юқорида айтиб ўтганимиздек, кичик корхоналарнинг сезиларли ўсишига олиб келди. Уларнинг хўжалик фаолияти ва мулкчилик шакллари ҳисобга олган ҳолда, давлат органлари ушбу субъектлар ҳаётининг иқтисодий шароитидаги ўзгаришларга ўз вақтида жавоб бера олмайди. Амалиёт шуни кўрсатадики, иқтисодий соҳада бизнес жараёнлари ва тизимларининг тубдан ўзгариши билан бирга келадиган ва иқтисодий глобаллашув сабаб бўлган туб ўзгаришлар рўй бермоқда. Тадқиқотлар шундан далолат беради-ки, ҳозирги глобаллашув шароитида ташкилот, ишлаб чиқариш, амалга ошириш, инвестиция ва рақобат жараёнларининг табиати ва йўналиши сезиларли даражада ўзгариб бормоқда. Кичик корхоналарнинг маълум ютуқларига қарамай, улар даромадларининг катта қисми яширин ва шунинг учун давлат бу ютуқлардан ҳеч нарса олмайди. Ҳозирги вақтда кичик бизнеснинг устувор йўналишлари бизнесни ривожлантиришни рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш, рақобатбардошлигини ошириш учун шарт-шароитларни яратиш, давлат органлари эса кичик корхоналарнинг молиявий-иқтисодий асосларини мустаҳкамлаш мақсадида солиқ ислоҳотининг меъёрий-ҳуқуқий шартларини такомиллаштиришдан иборат бўлиши керак. Стратегик устувор вазифаларни амалга оширишни молиявий қўллаб-қувватлаш кичик корхоналарнинг ўз маблағлари ва инвесторлар томонидан жалб қилинган маблағлар ҳисобидан амалга оширилиши лозим. Бу борада амалдаги ҳолат билан чуқурроқ танишиш ва жараёни таҳлил қилиш учун тадқиқотда Наманган вилоятида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини Наманган вилояти ялпи ҳудудий маҳсулотидаги аҳамиятини 2010-2021 йиллар бўйича Вилоят статистика

бошқармасидан олинган маълумотлардан фойдаланган ҳолда иқтисодий таҳлилни амалга оширамиз (1-расм).

1-расм. Наманган вилояти кичик бизнес субъектларининг ЯХМ ва бандликдаги улуши

1-расмда келтирилган маълумотларга асосланадиган бўлсак, 2010 йилда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг Наманган вилояти ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажмидаги улуши 76,0 фоизга тенг бўлган. Бу вақтда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда аҳоли бандлиги 78,7 фоизни ташкил этган. Бу ўз навбатида мамлакат иқтисодиётини барқарор юксалтириш, янги иш ўринлари яратиш ва аҳоли даромадини оширишнинг муҳим омили бўлган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ривожлантириш бўйича қулай ишбилармонлик муҳити ҳамда ишончли ҳукуқий кафолатлар яратилиши билан изоҳлаш мумкин.

2021 йилдаги Наманган вилояти ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажмидаги кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни улуши 74,5 фоизни ташкил этиб 2020 йилга нисбатан 0,8 фоизга ўсганлигини кўриш мумкин. Шунингдек алоҳида таъкидлаш лозимки, бу ўсиш кичик бизнес хусусий тадбиркорликни пандемиядан кейинги биринчи ижобий натижа бўлиб, бу ўз навбатида кичик бизнес субъектларини тез мосланувчанлик хусусиятига эга эканлигини амалда тасдиқлади. Мамлакатда кичик бизнес субъектларини қўллаб-қувватлаш натижасида сўнгги ўн йилда ялпи ички маҳсулот таркибида кичик бизнес улуши 31,1 фоиздан 52,5 фоизга ўсди, ушбу соҳада бандлик даражаси иқтисодиёт тармоқларида иш билан банд аҳоли умумий сонининг 49,7 фоизидан 74,5 фоизигача ошди. Аҳоли даромадларининг 47 фоиздан зиёди тадбиркорлик фаолиятдан тушган даромадлар ҳиссасига тўғри келади. Ҳозирги таркибий ўзгаришлар шароитида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолияти барча иқтисодий тармоқларда фаволият кўрсатмоқда. Бундан кўринадики, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик нафақат аҳоли бандлигини таъминлашда иқтисодиётга қўмаклашади балки, барча иқтисодий тармоқларда ўз ўрни ва мавқеига эгаллигини ҳам кўриш мумкин (2-жадвал).

Тармоқларда кичик бизнес субъектларининг улуши

Тармоқлар	2010	2015	2020	2021	2021 йилда 2010 йилга нисбатан ўзгариши (-,+)
Саноат	42,6	62,0	50,0	49,2	6,6
Қурилиш	84,6	94,6	91,3	93,5	8,9

Наманган вилоятида фаолият кўрсатаётган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг 2010 йилда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги улуши 42,6 фоизни ташкил этган бўлса, бу вақтдаги қурилиш соҳасида кичик бизнес субъектларининг бажарган иш улуши 84,6 фоизга тенг бўлди. Бу эса ўз навбатида кичик бизнес субъектларини мулкый жавобгарлиги остида маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш бўйича турли йўналишларда амалга ошириладиган фаол, мустақил фаолият сифатида иш олиб бориши билан белгиланади. 2021 йилга келиб Наманган вилояти қурилиш соҳасида кўрсатаётган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг улуши 2010 йилга нисбатан 8,9 фоизга ошиб 93,5 фоизга тенг бўлди. Бу вақтга келиб кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг Наманган вилоятидаги умумий саноат ишлаб чиқариш ҳажмидаги улуши кузатилаётган йилга нисбатан 6,6 фоизга ўсиб 49,2 фоизни ташкил этди. Бундай ижобий натижа эришишда Наманган вилояти саноат корхоналарининг ер майдонларида кичик саноат зоналарни барпо этиш орқали кичик бизнесни устувор соҳалар бўйича ривожлантиришга эътибор қаратилганлиги деб қараш мақсадга мувофиқдир. Хулоса қилиб айтганда, эндиги муҳим вазифа – Наманган вилоятининг кичик бизнес субъектлари учун истикболли фаолият турларини, уларнинг рақобатбардошлигини ошириш учун зарур шарт-шароитларни аниқлаш бўлиб, бунинг учун Наманган вилоятининг иқтисодий фаолиятининг муҳим ва устувор турларидан бири бу кичик бизнес субъектлари вилоят иқтисодиёти таркибида муҳим ўринни эгаллайди. Кейинги йилларда ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналарининг умумий сонидан кичик корхоналарнинг улуши барқарор ривожланиб бормоқда. Вилоят кичик бизнес тармоғида иш билан таъминланган ва ёлланма ишчилар сони муттасил ортиб бораётгани ҳудудни ижтимоий ривожлантириш масалаларини ҳал этишга хизмат қилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Robinson, J. (2005), Leader of the Brand - Keeping the Best CEOs in Step; in a Highly Competitive and Unpredictable Global Market, a Strong Brand Delivers a Compelling Market Advantage, New Zealand Management, p. 26.
2. Zainudin R., Mahdzan A.N. and Leong, E. (2018), "Firm-specific internal determinants of profitability performance: an exploratory study of selected life insurance firms in Asia", Journal of Asia Business Studies, Vol. 12 No. 4, pp. 533-550.
3. Porter M.E. (1990) - The competitive advantage of the nations, Ed. The Free Press, A Division of MacMillan Press Ltd., New York.
4. Schumpeter, Capitalism, socialism and democracy, supra note 17, at 83.